

Uz predstavu »Kraj svijeta u tri čina« redateljice Selme Spahić i dramaturginje Ivane Vuković

NOVA MUSKULATURA POTLAČENIH I PREZRENIH

Prizor iz predstave »Kraj svijeta u tri čina«

DRAGANA UDOVIČIĆ

Ključni događaj premijerne ZKM-ove predstave »Kraj svijeta u tri čina« nisu samo kvalitetni dramski tekstovi koje za omnibus-predstavu potpisuju tri autorice: Kristina Kegljen, Katja Gorečan i Tijana Grumić, feminističke dramatičarke triju političkih prostora koje se često nazivaju i postjugoslavenskim, jer kontinuitet njihova kulturnog zajedništva – i političkih trauma – nije lako (a čini mi se ni istinito) previdjeti: Slovenije, Hrvatske i Srbije. Sva tri dramska predloška nastala su kroz projektni natječaj na temu nasilja nad ženama, namijenjen edukaciji mladih, a glavni producent (europski program pod nazivom Kreativna Europa, specifično tema »Sjene epidemije«) svojim je izborom pobjedničkih komada spojio i tri kazališne kuće, tako da u predstavi sudjeluju glumice iz Maribora, Zagreba i Beograda. Ali pravi događaj nastale predstave je kako su temi nasilja pristupile glumice.

Patrijarh u hladnjaku

Već od prvog segmenta u drami Kristine Kegljen »Pod suknjom«, koji otvaraju majka (Katarina Bistović Darvaš) i kći (Andela Ramljak), obje u pećinskim kožama, s ogromnim krvavim kostima u rukama, stvara se teška tišina senske napetosti koju možemo usporediti s promatranjem odranih životinjskih tijela u mesnici ili postelja s nemoćnim tijelima na odjelima bolnica. Ana Dubljević, suradnica za scenski pokret, koreografski pušta publiku da posve izgubi sigurnost oko toga u kojem se vremenu nalazimo, a i kojem »čoporu« pripadaju scenska tijela. Izvjesno je samo da starija žena, koja je možda životinja, a možda i neki postapokaliptički zombij, dopušta mlađoj da je ponjuši i zatim da se smiri uz nju. Scena je rubno humorna i isto toliko groteskna,

glumački vrlo nekonvencionalna i začudna, anjezini podtonovi gubitka bilo kakvih civilizacijskih uporišta (i to na pozadini scenografije pune jelenjili rogova i psihotično kičastog pejzaža) duboko uznemiravaju. Polako doznajemo da je riječ o zlostavljanim ženama koje ili fantaziraju ili uistinu planiraju ubojstvo svog zlostavljača (dramaturški vrlo slično Genetovim »Sluškinjama«).

Njihova finalna transformacija u građanke našeg doba odigrat će se na samom kraju prizora, kad se obje presvuku u modnu uniformu današnjice, odgovarajući na sudu na pitanja zbog počinjenog umorstva. No stvar je u tome koliko nijansi straha i apsolutne ogorčenosti mogu na sceni stvoriti ove dvije glumice. Neizmjerno mnogo. Bistović Darvaš koja maestralno stojički, ali ipak vrlo dosljedno štiti

svoje izbezumljeno dijete i Andela Ramljak od koje u ovoj predstavi konačno dopire ne samo infantilizirano cvrkutanje, nego puni glumački glas, kao i snaga radikalne glumačke socijalne pronicljivosti oko alarmiranosti progonjenog, posve obespravljenog, izbezumljenog ženskog tijela. Zlostavljač završi u zamrzivaču, ali to naravno nije kraj muka njegovih taokinja. Glumice osvještavaju i do koje je mjere zaustavljanje nasilja ponekad nepodnošljivo za samu osobu koja ga mora zaustaviti (čega nema

u dramskom tekstu), odnosno koliko je samoobrana nešto što još uvijek nismo do kraja svladale; uvijek ostaje sumnja u to treba li sluga ipak ostati vječni sluga, treba li dati da te ubiju (jer stalno si učen da nije etički vratiti udarac, moraš okrenuti i drugi obraz), umjesto da zaustaviš ili čak slomiješ ruku koja udara. Bistović Darvaš i Ramljak vrlo su različito intenzivne glumice, ali obje na sceni ove predstave grade toliko kompleksno savezništvo majke i kćeri, kao i njihove potrebe elementarnog preživljavanja kontra

ideje mazohističkog trpljenja »obiteljskih okrutnosti«, da ne čudi što se u ostalim prizorima pojavljuju vozeći zajedno jedan bicikl, što im je u fazi kućnog zatočeništva bila najslada utopijska pomisao. Posebno je važno što je odnos majka/kći konačno prikazan kao međusobno povjerenje, a ne u šovinističkom ključu psihoanalitičke »konkurencije« roditelja i djeteta.

Ženski rad za tuđi račun

Slovenska dionica donosi likove sedam aktivistkinja koje igraju Petra Golenc Horvat, Nina Kuclar Stiković, Rina Pleteršek, Barbara Polajnar, Milena Pučnik, Špela Setničar i Gaja Višnar. Njihov usklađeni kor bavi se time koliko »sjajnih ideja za projekte« smišljaju ženske suradnice na nezavisnoj sceni, a koliko novca ubiru muški voditelji projekata. I ne samo to: ujedinjeni ženski glasovi potresno ispovijedaju svoj ogroman, opet bih rekla – ne samo aktualan nego upravo civilizacijski nagomilan umor. U razgovoru nakon predstave mnoge žene prisle su mi i komentirale (znajući da razgovaraju s kritičarkom) da ih je ta srednja dionica predstave pogodila kao najistinitija, najbolnija. Jer slovenski dio ženskog iskustva lovi frekvenciju naprednog kapitalizma, onoga na što mi iz Hrvatske često gledamo kao na »bolji« (dostojanstveniji) život, a pokazuje se da je i tamo pravilo preživljavanja ženskog rada stalnog izdržavanje »još malo« napora, još malo samožrtovanja,

»Pod suknjom« - Katarina Bistović Darvaš i Andela Ramljak

DRAGANA UDOVIČIĆ

Pravi događaj nastale predstave je kako su temi nasilja pristupile glumice

Riječ je o koprodukciji Zagrebačkog kazališta mladih, Beogradskog dramskog pozorišta i SNG-a Maribor te Festivala Borštnikovo srećanje. Razlog zašto predstava udara u pleksus na mnogo načina ima veze s vrlo promišljenom suradnjom dramaturgije (Ivana Vuković) i režije (Selma Spahić). Trosatna predstava prolazi u trenu jer ništa u njoj nije napravljeno ovlaš, sve je prostudirano i pažljivo kontekstualizirano. Dramaturški, Vuković spaja nagradene tekstove u tako blisku cjelinu da se čini kao da ih je napisala jedna osoba, ističući osovina majka/kći ili korsko višeglasje kolegica kao moment zajedničkih identifikacija

još malo podređenosti – za ipak još malo manje adekvatne plaće.

Opet, glumački podtekst slovenske dionice jednako je važan kao i tekst: slovenske su glumice u svojoj ogorčenosti zajedno, progovaraju jednim glasom, obraćaju nam se snagom antičke tragedije čiji su korski glasovi budili društvo, zvučeći kao opomena odozgo, kolektivna svijest i savjest. Ova solidarnost na sceni u meni je aktivirala i duboku žalost zbog razjedinjenosti feminističke scene u Hrvatskoj, manjka zajedničkog istupanja i razumijevanja, nedostatka unutarnjeg prepoznavanja da se ništa neće promijeniti dok ne stanemo jedna uz drugu. Slovenske glumice, dakle, ne modeliraju samo odlično napisanu kritiku najnovijih razina eksploatacije ženskog rada, nego i kritiku izoliranosti aktivističkih skupina.

Svežderstvo

Posljednji, srpski tekst, naslanja se derivativno na Orwellovu »Životinjsku farmu«, zatim i na Pasolinijev »Svinjac«, može se uspostaviti i veza s Fabrijevim mirakulom »Čujete li svinje kako rokcju u ljetnikovcu naših gospodara?« (stalno rovanje i uništavanje vlastitog tla, umjesto njege), no možda najviše na suvremeni tekst Tomislava Zajeca

»Svinje«. Likovi ženskih svinja u tekstu Tijane Grumić žale se zbog toga što im ljudi otimaju i ubijaju djecu, dok se ubijanje ljudske djece paralelno odvija relativno rutinski, polagano, nezapaženo, kroz ono što prepoznajemo kao međusobnu otuđenost i surovu eksploataciju. Svinje su tu da nam održe lekciju iz brige za vlastiti podmladak, kao i lekciju o tome da kad ponosno ističeš da si svežder, može ti se dogoditi da i sam budeš požderan. Svežderstvo je rat svijetu protiv svih. Opet sjajne glumačke uloge donose na sceni Iva Ilinčić (nesigurna ljudska kći), Mirjana Karanović (srdačna, koliko i posve ledena ljudska majka), Bojana Stojković (sadistička lihvarka) i Milica Stefanović (ogorčena svinjska majka). Svaka od glumica gotovo muzički točno donosi senzibilitet slabe točke lika koji igra, s time da je možda najupečatljivija Bojana Stojković kao čista samozivost i etički neograničena grabež lika »uspješne« eksploatarice. Ovaj dio izvedbe ulazi u čistu grotesku koja ipak hvata vrlo ozbiljan, uistinu tragičan aspekt ljudske okrutnosti prema životinjama i djeci, mjestimično moralizirajući, ali mjestimično i prokazujući civilizacijsku beskrupuloznost oko masovne proizvodnje mesa, kao i

masovnog žrtvovanja mladih generacija neznanju i nesposobnosti starijih generacija. Predstava završava glumačkim »ulaskom svinja« u publiku, namjerno dugim pogledima koje glumice razmjenjuju s gledateljima dok polako dižu redove osobu po osobu u ZKM-ovim redovima, tim zurenjem u oči inzistirajući na tome da zlostavljani, prezreni i sistemski podređeni mogu uzvratiti pogled. Mogu se suprotstaviti svojim predatorima.

Majstorski sraz dramaturgije i režije

Završno, razlog zašto predstava udara u pleksus na mnogo načina ima veze s vrlo promišljenom suradnjom dramaturgije (Ivana Vuković) i režije (Selma Spahić). Trosatna predstava prolazi u trenu jer ništa u njoj nije napravljeno ovlaš, sve je prostudirano i pažljivo kontekstualizirano. Dramaturški, Vuković spaja nagradene tekstove u tako blisku cjelinu da se čini kao da ih je napisala jedna osoba, ističući osovina majka/kći ili korsko višeglasje kolegica kao moment zajedničkih identifikacija. Selma Spahić pozvala je na suradnju i scenografinju Urušu Vidic, čije minimalne rekonstrukcije velikog »krvavocrvenog« arkadijski-kičerskog krajolika i njegovih lovačkih rogova izvrsno funkcioniraju u sva tri prizorišta, stalno nas iznova pitajući što je sve plijen i koliko ubijanja opet prolazi pod sport, zabavu i zaradu. Ono što je možda najveća kvaliteta Selme Spahić kao redateljice isto je što volimo i kod Olivera Frlića: stalo joj je do istinskog raskrinkavanja, ne pristupa kazalištu zato da nas zabavi, poduči ili da samo odradi još jedan naslov (nakon kojeg prelazi na režiju dočeka sportaša na Trgu). Njezin duboki pesimizam oko političkog djelovanja spojen je s jednakim povjerenjem u glumački i spisateljski eksperiment prozivke, odnosno njezina političnost je političnost skalpela koji radi na vrlo pažljivoj obdukciji socijalnog tijela. Već sama činjenica da skalpel drži živa ruka govori nešto o tome da nismo »onkraj« brige jednih za druge. Oslobođajuće je i vidjeti na sceni da su »pobjednici« velike kapitalističke utrke mrtviji od onih koji su njome poništeni (točnije opljačkani i od svog rada i od svog dohotka), što je posebno istaknuto u zjapečoj praznini lihvarke posljednjeg komada. Iz ove predstave izbija uvjerljiva potreba pravičnosti i poštenog uvažavanja, za koju se očito treba boriti i ne samo pristojnim čekanjem da opresorima stigne poziv na sud. »Kraj svijeta u tri čina« je pravi kazališni događaj sezone, u kojem je možda najfascinantnije koliko gluma vidi dalje i od teksta i od režije, samo ako joj se pokloni slobodan i posvećen prostor istraživanja. Na pretpremijernoj izvedbi kojoj sam prisustvovala, predstava je ispraćena stajaćim ovacijama.

Nataša GOVEDIĆ

»Kraj svijeta u tri čina« je pravi kazališni događaj sezone

DRAGANA UDOVIĆ